

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-157-167>

УДК 371.39:5

Шевчук Лариса Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та
зарубіжної літератури

Інститут педагогіки НАПН України

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4193-0971>

sh_l_m@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті наголошено, що для ефективного впровадження в практику початкової школи диференціації навчання важливим є розгляд та усвідомлення теоретичних засад.

Акцентовано увагу читачів на сутності та специфіці понять «диференційований підхід», «диференціація навчання», «диференційоване навчання». «Диференційований підхід» детерміновано як особливий підхід до організації освітнього процесу і визначення змісту й обсягу навчального матеріалу, зорієнтований на оптимальний розвиток кожного школяра, що реалізується в умовах індивідуальної або групової роботи, передбачає застосування різнорівневості й варіативності, забезпечує школярів можливостями для вибору. Поняття «диференційоване навчання» витлумачено як комплексну, побудовану на засадах компетентнісного підходу систему, компонентами якої є форми навчання та навчальної діяльності учнів, методи й засоби навчання, відповідним чином підготовлений навчальний матеріал; «диференціація навчання» – як окремий випадок застосування диференційованого навчання, що передбачає застосування однієї із форм або видів диференційованого навчання.

У контексті розгляду проблеми дослідження виявлено різні варіанти співвідношення понять «диференціація навчання» та «індивідуалізація навчання»; окреслено позицію автора, що полягає в застосуванні індивідуалізації як найвищого ступеня диференціації.

Вміщено інформацію про форми та види диференційованого навчання. Зокрема, це застосування диференційованого підходу (за Р. де Гроотом) на макрорівні (на рівні системи освіти, – між школами), на мезорівні (на рівні закладу загальної середньої освіти, – між класами, потоками або відділеннями), на мікрорівні (на рівні класу, – диференційоване навчання груп, окремих учнів). Більш детально розглянуто способи застосування внутрішньої диференціації навчання.

Ключові слова: диференційований підхід; диференціація навчання; диференційоване навчання; диференціація та індивідуалізація навчання; диференціація навчання учнів закладів загальної середньої освіти; форми та види диференціації навчання.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У контексті оновлення сучасної початкової освіти актуальним і перспективним є застосування в освітньому процесі диференційованого навчання, що сприяє забезпеченню умов для оптимального розвитку кожної особистості та економії часу завдяки поєднанню або чергуванню індивідуальної навчальної діяльності та групової роботи школярів.

Водночас треба наголосити, що диференціація навчання потребує ґрунтовного і скрупульозного підходу. Для ефективного впровадження учителями початкових класів у практику сучасних закладів загальної середньої освіти диференціації навчання важливим та обов'язковим є усвідомлення ними сутності понять «диференційований підхід», «диференційоване навчання», «диференціація навчання», сформованість уявлення про різноманітність форм і видів диференціації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті аналізу останніх досліджень і публікацій з'ясовано, що теоретичні засади диференційованого навчання досліджували О. Братанич, Г. Васьківська, В. Володько, Р. де Гроот, В. Кизенко, А. Кірсанов, Н. Ковчин, Х. Лійметс, І. Осмоловська, М. Рогановський, О. Савченко, Г. Селевко, П. Сікорський, А. Терещук, І. Упатова, І. Унт, Н. Шахмаєв, Ярошенко та ін.

Специфіку та співвідношення понять «індивідуалізація» та «диференціація» описували у своїх публікаціях В. Володько, С. Дорожкін, А. Кірсанов, Г. Коберник, О. Корсакова, М. Мурачковський, І. Осмоловська, Н. Павлуцька, Є. Рабунський, О. Савченко, І. Унт, О. Ярошенко та ін.

Форми та види диференційованого навчання розглядали О. Бугайов, Г. Васьківська, Р. де Гроот, А. Загородня, І. Денисова, В. Кизенко, А. Кірсанов, Х. Лійметс, С. Логачевська, І. Осмоловська, С. Покровська, М. Рогановський, О. Савченко, Г. Селевко, Т. Сергієнко, П. Сікорський, А. Терещук та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті визначаємо висвітлення основних аспектів теоретичних засад диференціації навчання учнів початкової школи. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- здійснення аналізу наукової та методичної літератури щодо виявлення трактувань понять «диференційований підхід», «диференціація навчання» та «диференційоване навчання», окреслення власного бачення згаданих термінних словосполучень;
- зазначення співвідношення понять «диференціація навчання» та «індивідуалізація навчання»;
- стислий огляд форм і видів диференціації навчання.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Як уже зазначалося, актуальність і необхідність впровадження в освітній процес початкової школи диференціації навчання є очевидною. Водночас важливо, чи має учитель бажання застосовувати диференційований підхід, чи володіє необхідною інформацією, чи є достатньо компетентним для планування, підготовки та організації відповідної навчальної діяльності школярів.

Вважаємо, що для стимулювання мотивації вчителів початкових класів використовувати в освітньому процесі диференціацію навчання корисним буде ознайомлення із відповідними матеріалами. Так, на німецькому Інтернет сайті «Grundschulmarkt» розміщено казки із книги Едіт-Марії Соремби «Legasthenie muss kein Schicksal sein. Was Eltern tun können, um ihren Kindern zu helfen» [1], у якій, на нашу думку, дуже доступно і просто описано, чому необхідно застосовувати диференційоване навчання. Зокрема, у казці йде мова про часи, коли у тварин була школа, у якій викладали такі предмети: біг, скелелазіння, політ і плавання. До того ж у цій школі всі тварини вивчали всі предмети. Спочатку розповідається про качку, яка плавала краще за вчителя, однак під час польотів летіла десь посередині, і зовсім безнадійною була як учасник змагань із бігу. І оскільки качка отримувала погані оцінки як бігун, то їй доводилося пропускати уроки плавання для того, щоби займатися бігом. Відбувалося це доти, поки качка не досягла середніх показників із бігу, адже середні показники були прийнятними (і те, що це – лише середні показники, нікого, крім неї, не хвилювало). Орел, який перемагав у дискусіях та кількістю високих оцінок інших у класі, вважався проблемним учнем, адже був непохитним у власних переконаннях і наполягав на використанні власного методу. Кролик, який спочатку був кращим у класі, після нервового зриву покинув школу, а причиною зриву стала надмірна кількість занять із плавання. У класі теж навчалася білка, яка найкраще з усіх учнів уміла лазити, але інструктор із польотів примусив її почати літати не з дерева, а із землі. Від цього в білки почали боліти перенапружені м'язи, що призвело до того, що вона все частіше отримувати оцінку «три», коли лазила, і «п'ять», коли бігала. А от практичні лугові собачки, коли керівництво школи відмовилося включити риття нір до шкільних предметів, віддали свої дитинчат у науку до борсука.

Завершується казка згадкою про ненормального вугра, який виголошував промову наприкінці навчального року, адже він став найкращим учнем у школі (умів плавати, лазити, бігати та, навіть, трішки літати).

Вважаємо, що зміст казки Едіт-Марії Соремби надовго запам'ятається учителям початкових класів і допоможе їм зробити відповідні висновки: мета – це оптимальний розвиток кожної особистості (а не всебічний розвиток), тобто необхідно виявити інтереси і здібності кожного школяра (до того ж допомогти йому усвідомити виявлене), намагатися ті здібності максимально розвивати. Зазвичай, важливим є засвоєння змісту всіх навчальних предметів, утім, необхідно враховувати, що не всі учні тяжіють до енциклопедичності знань.

Для ефективного застосування в освітньому процесі сучасної початкової школи диференційованого навчання важливим і обов'язковим є усвідомлення та врахування педагогами сутності понять «диференційований підхід», «диференційоване навчання», «диференціація навчання».

У довідковому виданні «Великий тлумачний словник української мови» (укладач та головний редактор В.Т. Бусел) термін «диференціація» визначено як «поділ, розчленування чого-небудь на окремі різномірні елементи», «диференціювати» – «розділяти, розчленовувати що-небудь на окремі різномірні елементи», «диференціюватися» – розчленовуватися на окремі різномірні елементи, функції і т. ін., «диференційований» – «узгоджений із певними правилами, умовами; розділений, неоднаковий» [2, с. 224].

На сторінках «Словника іншомовних слів» (укладачі М.П. Коломієць, Л.В. Молдова) знаходимо визначення, у якому уточнено написане вище: «диференціація» – це «поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини, форми та ступені» [3, с. 46].

У науковій та навчально-методичній літературі вміщено такі дефініції термінного словосполучення «диференційований підхід»:

- особливий підхід педагога до різних груп школярів або учнів, якому властива організація навчальної діяльності, що відрізняється за змістом, складністю, а також методами і прийомами [4];
- «засіб для створення різноманітних умов навчання різних шкіл, класів, груп із метою обліку особливостей їхнього контингенту; що передбачає реалізацію комплексу методичних, психолого-педагогічних та організаційно-управлінських заходів, які забезпечують навчання в гомогенних групах» [5, с. 11];
- організація навчального процесу, побудована із використанням педагогічних технологій, що враховують як «індивідуальні відмінності учнів, так і переважаючі особливості груп» [6, с. 9];

Ще одна із точок зору [7] полягає в трактуванні сутності диференційованого підходу в такий спосіб: урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти через добір завдань відповідного характеру.

Вважаючи, що вміщені вище визначення можливо відкоригувати та доповнити, пропонуємо власне тлумачення поняття, згідно з яким «диференційований підхід» – це особливий підхід до організації освітнього процесу і визначення змісту й обсягу навчальної інформації, зорієнтований на оптимальний розвиток кожного школяра відповідно до його інтересів і здібностей, що реалізується в умовах індивідуальної або колективної (групової) роботи, передбачає застосування різноманітності й варіативності, забезпечує для учнів можливість для вибору.

Різноманітними є погляди науковців, методистів і вчителів щодо трактування термінних словосполучень «диференціація навчання» й «диференційоване навчання».

Василь Кизенко на сторінках колективної монографії «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі» зазначає, що диференціація навчання полягає у врахуванні «індивідуально-типологічних особливостей учнів завдяки їхній організації в групі, різні за побудовою процесу навчання», забезпеченні комфортних умов (моральних, психологічних, педагогічних) для здобуття школярами освіти, їхнього самовизначення щодо інтересів та виявлення здібностей, загального розвитку [8, с. 5].

На сторінках наукової й навчально-методичної літератури вміщено такі трактування поняття «диференціація навчання»:

- форма організації навчальної діяльності учнів, застосування якої передбачає врахування їхніх інтересів, схильностей, здобутих успіхів [9];
- організація навчання та добір умов відповідно до мети, яка полягає в ефективному розвитку індивідуальних та особистісних якостей школярів [10];
- створення спеціалізованих шкіл і класів з огляду на психологічні особливості школярів [11];
- «врахування індивідуальних особливостей учнів у тій формі, коли учні групуються на основі якихось особливостей окремого навчання; зазвичай навчання в цьому випадку відбувається за дещо відмінними навчальними планами і програмами» [12];
- відповідний добір форм, методів та прийомів навчання, реалізація в змісті навчання (навчальних планах, програмах тощо), відкриття та функціонування різних типів шкіл і класів [13];
- розподіл навчальних планів і програм для учнів старшого шкільного віку [14].

Як бачимо, у вміщених вище трактуваннях основний акцент полягає у врахуванні індивідуальних особливостей учнів, водночас іде мова про відповідне застосування форм навчання, методів і прийомів, адаптацію змісту навчання, створення класів і шкіл.

А. Алехнович, спираючись на те, що «диференціація навчання» – це «розділення, розведення процесів на складники, частини», пише про поділ учнів на групи (стабільні або порівняно стабільні) та їхнє постійне або тимчасове окреме навчання. Основа поділу – врахування індивідуальних особливостей школярів. Диференціація як принцип удосконалення системи освіти, що реалізує індивідуальний підхід, передбачає відповідні методи навчання, зміни в змісті освіти, «темпі й термінах відповідно до потреб, можливостей та інтересів учнів; створення навчальних закладів різних типів, профільних класів, класів підтримки й корекції та ін.» [15].

Поняття «диференційоване навчання» доктор педагогічних наук, професор, академік Володимир Бондар тлумачить як групування учнів класу залежно від рівня розвитку та надання школярам допомоги, відповідно до індивідуальних можливостей дітей розподіл різних за складністю і трудністю завдань; здійснення індивідуального підходу до окремих школярів, створення груп для надання учителем допомоги в засвоєнні програмного матеріалу [16].

За результатами аналізу наукової та методичної літератури зазначимо, що термінне словосполучення «диференційоване навчання» окреслено ще й у такий спосіб:

- урахування індивідуальних особливостей, відмінностей школярів, поділ на типологічні групи [17]–[19];
- урахування індивідуально-типологічних особливостей учнів, об'єднання їх у групи (динамічні або сталі гомогенні), різні елементи дидактичної системи (мета, форми, методи, зміст, результати) [20];
- система, для якої властива відкритість та варіативність освіти, використання різноманітних форм організації навчальної діяльності, методів і засобів, створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвиток інтересів і здібностей кожного учня, облік і врахування індивідуальних відмінностей учнів [21].

П. Хуторської пише про диференційоване навчання, як про один зі способів реалізації індивідуальної траєкторії. «До кожного учня передбачається підходити індивідуально, диференціюючи матеріал, який вивчають, за ступенем складності, спрямованості або за іншими параметрами. Для цього учнів зазвичай ділять на групи за типом «фізики», «гуманітарії», «техніки»; або здібні, середні, ті, які не встигають; рівні А, В, С» [22, с. 205].

Після аналізу вміщених вище трактувань вчених і методистів виникає питання: як розмежувати поняття «диференціація навчання» та «диференційоване навчання»? Що з цього приводу пишуть автори?

Автор монографії «Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання» доктор педагогічних наук, професор Петро Сікорський зазначає, що між поняттями «диференціація навчання» та «диференційоване навчання» є певний взаємозв'язок. Науковець вказує, що «диференційоване навчання» – це спеціально організована діяльність, суб'єктна педагогічна взаємодія, «цілісна системна форма навчання» [23, с. 119], що потребує створення (за попередньо визначеними критеріями) щодо гомогенних класів, груп, передбачає практичні дії відповідно до навчальних планів і програм. Водночас П. Сікорський поняття «диференціація навчання» визначає як організаційну форму занять, для якої характерне формування

класів і груп за спільною ознакою, навчання за різними навчальними планами і програмами, максимальне врахування вікових та індивідуальних можливостей суб'єктів учіння.

Вважаємо, що зазначені термінні словосполучення можна розмежувати завдяки такому трактуванню:

- «диференційоване навчання» – це комплексна, побудована на засадах особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів система, компонентами якої є форми навчання та навчальної діяльності учнів, методи й засоби навчання, відповідним чином роздібнений та різномірний класифікований навчальний матеріал;
- «диференціація навчання» – це зріз функціонування відповідної системи, окремий випадок застосування диференційованого навчання, що передбачає застосування однієї із форм або видів диференціації.

Водночас зауважимо, що на сьогодні спостерігається неоднозначність у висвітленні співвідношення понять «диференціація навчання» та «індивідуалізація навчання». Наприклад, доктор педагогічних наук, академік Олександра Савченко розглядає диференційоване навчання як «давно відомий і ефективний шлях застосування індивідуального підходу до організації навчальної діяльності учнів» [24, с. 162]. На нашу думку, у контексті окресленої проблеми також доцільним є трактування індивідуалізації як найвищого ступеня диференціації.

Водночас для оптимального застосування в освітньому процесі сучасної початкової школи диференційованого навчання важливим є сформованість у педагогів уявлення про його форми та види. Наприклад, Рональд де Гроот [25] розглядає застосування диференційованого підходу на макрорівні (на рівні системи освіти, – між школами), на мезорівні (на рівні закладу загальної середньої освіти, – між класами, потоками або відділеннями), на мікрорівні (на рівні класу, – диференційоване навчання груп, окремих учнів). Порівнюючи класифікацію, запропоновану Рональдом де Гроотом із напрацюваннями інших дослідників, уточнимо, що макрорівень та мезорівень – це зовнішня диференціація навчання, мікрорівень – внутрішня.

Олександра Савченко на сторінках книги «Дидактика початкової освіти» [24] так окреслює форми диференціації навчання:

- 1) зовнішня диференціація (передбачає зміну статусу класів або груп, організаційних умов, терміну навчання) – створення спеціальних класів, організація роботи гуртків, групових занять, виконання проєктів; навчання відповідно до спеціально розроблених програм;
- 2) внутрішня диференціація навчання (визначає зміст, методику завдань та способи перевірки) – застосування різної кількості завдань; завдань на для поглиблення й розширення різного рівня складності; урахування навчальних стилів школярів; дозування допомоги педагога; відповідна робота учнів у групах.

Водночас Олександра Савченко уточнює, що критерії для виокремлення профільної диференціації – інтереси й пізнавальні нахили школярів, рівневої – здібності й успіхи в навчанні.

Використання описаних вище форм і видів диференціації є доцільним для використання в освітньому процесі початкової школи. Приклади застосування описаних вище форм диференціації вміщено на сторінках посібника Софії Логачевської «Диференціація у звичайному класі» [26].

Водночас у контексті проблеми дослідження корисним є розгляд різноманітних форм внутрішньошкільного групування учнів [27]. Застосування такої форми як «бендінг» передбачає поділ учнів одного віку на три «смуги» залежно від рівня інтелекту; «стрімінг» – групування учнів за здібностями, яке відрізняється від

«бендінгу» більшою кількістю потоків, що забезпечує більшу однорідність груп; «сеттінг» – поділ учнів на групи за критерієм успішності з деяких предметів, для якого характерне те, що учень може вивчати один предмет у складі першого «сету», другий предмет – третього «сету», та має можливість для переведення наприкінці триместру до іншого «сету». Такий спосіб групування застосовується в США починаючи з елементарної школи.

Заразом треба сказати про впровадження курсів за вибором (та навчання відповідно до спеціально розроблених авторських програм) та більш детально розглянути специфіку внутрішньої диференціації. На нашу думку, доцільним є окреслення внутрішньої диференціації відповідно до таких аспектів, як організація та зміст навчання:

- 1) різний ступінь участі в роботі груп (пар) учнів; різний ступінь допомоги школяреві (яку надає педагог або інший учень) під час індивідуального виконання завдань; різний темп навчання;
- 2) виконання школярами завдань різної складності.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Зрозуміло, що обмеженість обсягу статті не дає можливості для ширшого викладу теоретичних засад диференційованої роботи учнів початкової школи, тому коротко описано лише основні аспекти. Ознайомлення вчителів початкових класів із вміщеною в статті (та аналогічною) інформацією сприятиме більш ефективному застосуванню диференціації навчання. Водночас під час вибору й застосування форм і видів диференціації, важливим є врахування індивідуальних особливостей учнів (що потребує окремого розгляду), специфіки навчального предмета та ін. Також необхідним є розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Soremba, E.-M., 1995. Die Schule der Tiere. *Legasthenie muss kein Schicksal sein. Was Eltern tun können, um ihren Kindern zu helfen*. Verlag, 1995 [Elektronische Ressource]. Verfügbar: <http://www.grundschulmarkt.de/tiere.htm>
2. *Великий тлумачний словник української мови*, 2003. Укл. та гол. ред. В. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 1440 с.
3. *Словник іншомовних слів*, 1998. Уклад. М. Коломієць, Л. Молдова, Київ: Освіта, 190 с.
4. Кирсанов, А.А., 1982. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема, Казань, Изд-во Казанского университета, 224 с.
5. Денисова, И., 2012. Дифференцированный подход у формировании произносительной стороны речи учащихся с нарушениями слуха младшего школьного возраста, *13.00.03 – коррекционная педагогика (сурдопедагогика)*, Автореф. дис... канд. пед. наук, Санкт-Петербург.
6. Чипсанова, С., 2007. Дифференцированно-групповая работа как форма организации профильного обучения старших школьников, *Автореф. дис... канд. пед. наук*, Оренбург.
7. Барабаш, И. В., 2017. Дифференцированный подход при обучении иностранному языку в неязыковом ВУЗе. *Университетская наука – 2017, у 3 т., тез. докл. междунар. науч.-техн. конф. (Мариуполь, 18–19 мая 2017 г.)*, Т. 3., Мариуполь, ГВУЗ «ПГТУ», с. 188–189.

8. *Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі*, Монографія, 2012, Авт. кол.: В.І. Кизенко, Г.О. Васьківська, С.П. Бондар і ін., За наук. ред. В.І. Кизенка, Київ: Педагогічна думка, 216 с.
9. Дорожкин, С., 2004. Дифференциация обучения на старшей ступени общеобразовательной школы (на примере элективного курса «Плазма – четвертое состояние вещества»), 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания, 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования, Автореф. дис... канд. пед. наук, Тула.
10. Покровская, С.Е., 2004. Дифференциация и профессионализация в образовательных технологиях. *Образовательные технологии в современной школе*, Материалы респ. науч.-практ. конф., 31 окт. 2003 г., Редкол.: Н.К. Катович и др., Минск: НИО, с. 63–70.
11. Калмыкова, З.И., 2005. Проблема преодоления неуспеваемости глазами психолога, Москва: *Просвещение*, 85 с.
12. Унт, И.Э., 1990. *Индивидуализация и дифференциация обучения*, Москва: *Педагогика*, 192 с.
13. Матвеева, М., 2011. Дифференцированная коррекционно-развивающая работа с детьми с ограниченными возможностями здоровья в условиях общеобразовательной сельской школы, 13.00.03 – коррекционная педагогика. Автореф. дис... канд. пед. наук, Санкт-Петербург.
14. Гончаренко, С., 1997. *Український педагогічний словник*, Київ: Либідь, 376 с.
15. Алехнович А., 2018. Лекция. Дифференциация и индивидуализация процесса обучения. Доступно: <<http://elib.bspu.by/handle/doc/37302>>.
16. Бондар, В.І., 2005. *Дидактика*, Київ: Либідь. 264 с.
17. *Енциклопедія освіти*, 2008. Гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 1040 с.
18. Шахмаев, Н.М., 1982. Дифференциация обучения в средней общеобразовательной школе. *Дидактика средней школы: Некоторые вопросы проблемной дидактики*. Под ред. М.Н. Скаткина. 2-е изд., перераб. и доп., Москва: *Просвещение*, с. 269–296.
19. Ковчин, Н. А., 2010. Дидактичні умови диференціації навчання старшокласників, 13.00.09 – теорія навчання, Автореф. дис.... канд. пед. наук, Кривий Ріг.
20. Фруктова, Я.С., 2003. Диференціація навчання в профільних класах біологічного спрямування (на матеріалах курсу «Загальна біологія»), 13.00.02 – теорія та методика навчання біології, Автореф. дис.... канд. пед. наук, Київ.
21. Кувшинова, Г., 2006. Дифференциация обучения в отечественной педагогике (1946–1991 гг.), 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования, Автореф. дис... канд. пед. наук, Владикавказ.
22. Хуторской, А. В., 2001. Современная дидактика, Учебник для вузов. Санкт-Петербург: *Литер*, 544 с.
23. Сікорський, П.І., 1998. *Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання*, Львів: *Каменяр*, 196 с.
24. Савченко, О.Я., 2012. *Дидактика початкової освіти*, Київ: Грамота, 504 с.
25. Гроот, де, Р. Дифференциация в обучении. Доступно: <http://ecsocman.hse.ru/data/376/913/1231/Differentsiatsiya_v_obrazovanii_x28De_Groot_R.x29.rtf>.
26. Логачевська, С.П., 1998. Диференціація у звичайному класі. Методичний посібник для вчителя, Київ: Заповіт, 336 с.
27. Боженова, Н.А., 2007. Дифференциация обучения в современной школе США, 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования, Автореф. канд. пед. наук, Волгоград, 2007.

THEORETICAL PRINCIPLES OF DIFFERENTIATED WORK OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS: MAIN ASPECTS

Larysa Shevchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Senior Researcher

Department of Teaching Linguistic Minorities and Foreign Literature

Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4193-0971>

sh_lm@ukr.net

Abstract. It is emphasized in the article that for the effective implementation of the differentiation of learning in primary school teaching, it is important to consider and comprehend the theoretical foundations.

In the article, the attention is focused on the essence and specifics of the concepts “differentiated approach”, “differentiation of learning” and “differentiated learning”. “Differentiated approach” is defined as a special approach to the organization of the educational process and determining the content and scope of the educational material, focused on the optimal development of each student, which is implemented in individual or group work, provides diversity and variability, and maintains opportunities for students to choose. The concept of “differentiated learning” is defined as a comprehensive system based on the competence approach, the components of which are forms of learning and learning activities of students, educational methods and tools, appropriately prepared learning material; “differentiation of learning” is construed as a special case of application of differentiated learning, which involves the use of one of the forms or types of differentiated learning.

In the context of considering the research problem, different variants of the relationship between the concepts of «learning differentiation» and «individualization of learning» are identified; the position of the author is outlined, which is to use individualization as the highest degree of differentiation.

It provides information on the forms and types of differentiated learning. Specifically, it is the application of a differentiated approach (according to R. de Groot) at the macro level (at the level of the education system – between schools), at the meso level (at the level of general secondary education – between classes, cohorts or departments), at the micro level (at the level), class – differentiated learning of groups, individual students). Ways of application of internal differentiation of training are considered more closely.

Keywords: differentiated approach; differentiation of training; differentiated learning; differentiation and individualization of education; differentiation of education of students of general secondary education institutions; forms and types of learning differentiation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Sorembe, E.-M., 1995. Die Schule der Tiere. *Legasthenie muss kein Schicksal sein. Was Eltern tun können, um ihren Kindern zu helfen*. Verlag, 1995. [Elektronische Ressource]. Verfügbar: <http://www.grundschulmarkt.de/tiere.htm> [Datum der Bewerbung: der 4. September 2020].

2. *Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language], 2003. Ukl. ta hol. red. V. Busel, Kyiv, Irpin: Perun, 1440 s.
3. *Slovnyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words], 1998. Uklad. M. Kolomiets, L. Moldova, Kyiv: Osvita, 190 s.
4. Kirsanov, A.A., 1982. *Individualizatsiya uchebnoy deyatel'nosti kak pedagogicheskaya problema* [Individualization of educational activity as a pedagogical problem], Kazan, *Izd-vo Kazanskogo universiteta*, 224 s.
5. Denysova, Y., 2012. *Differentsirovannyyi podhod v formirovaniy proyznosytel'noi storony rechy uchashchikhsia s narushenyami slukha mladsheho shkol'noho vozrasta* [Differentiated approach in the formation of the pronunciation aspect of speech of students with hearing impairments at primary school age], *13.00.03 – korrektsionnaia pedahohika (surdopedahohyka), Avtoref.dys... kand. ped. nauk*, Sankt-Peterburg.
6. Chipsanova, S., 2007. *Differentsirovanno-gruppovaya rabota kak forma organizatsii profil'nogo obucheniya starshih shkol'nikov* [Differentiated group work as a form of organizing specialized training of senior students], *Avtoref. dis... kand. ped. nauk*, Orenburg.
7. Barabash, I. V., 2017. *Differentsirovannyiy podhod pri obuchenii inostrannomu yazyiku v neyazykovom VUZe* [Differentiated approach when teaching a foreign language in a non-language university]. *Universitetskaya nauka – 2017, v 3 t., tez. dokl. mezhdunar. nauch.-tehn. konf. (Mariupol, 18–19 maya 2017 g.), T. 3, Mariupol, GVUZ "PGTU"*, s. 188–189.
8. *Dydaktychni zasady dyferentsiatsii navchannia v osnovnii shkoli*, Monohrafiia [Didactic principles of differentiation of education in primary school, Monograph], 2012, Avt. kol.: V.I. Kyzenko, H.O. Vaskivska, S.P. Bondar y in., Za nauk. red. V.I. Kyzenka, Kyiv: *Pedahohichna dumka*, 216 s.
9. Dorozhkin, S., 2004. *Differentsiatsiya obucheniya na starshey stupeni obscheorazovatel'noy shkolyi (na primere elektivnogo kursa «Plazma – chetvertoe sostoyanie veschestva»)* [Differentiation of education at the senior level of comprehensive school (the example of the elective course "Plasma – the fourth state of substance")], *13.00.02 – teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya, 13.00.01 – obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya, Avtoref. dis... kand. ped. nauk*, Tula.
10. Pokrovskaya, S.E., 2004. *Differentsiatsiya i professionalizatsiya v obrazovatel'nykh tekhnologiyah* [Differentiation and professionalization in educational technologies]. *Obrazovatel'nyie tekhnologii v sovremennoy shkole, Materialy resp. nauchn.-prakt. konf., 31 okt. 2003 g., Redkol.: N.K. Katovich i dr.*, Minsk: NIO, s. 63–70.
11. Kalmyikova, Z.I., 2005. *Problema preodoleniya neuspevaemosti glazami psikhologa* [The problem of overcoming failure as seen by a psychologist]. Moskva: *Prosveschenie*, 85 s.
12. Unt, I.E., 1990. *Individualizatsiya i differentsiatsiya obucheniya* [Individualization and differentiation of learning], Moskva: *Pedagogika*, 192 s.
13. Matveeva, M., 2011. *Differentsirovannaya korrektsionno-razvivayuschaya rabota z detmi s ogranichennyimi vozmozhnostyami zdorovya v usloviyah obsheobrazovatel'noy selskoy shkolyi* [Differentiated correctional and developmental work with children with disabilities in a comprehensive rural school]. *13.00.03 – korrektsionnaya pedagogika. Avtoref.dis... kand.ped. nauk*, Sankt-Peterburg.
14. Honcharenko, S., 1997. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary], Kyiv: *Lybid*, 376 s.

15. Alehnovich A., 2018. Lektsiya. Differentiatsiya i individualizatsiya protsessa obucheniya [Lecture. Differentiation and individualization of the learning process]. Dostupno : <<http://elib.bspu.by/handle/doc/37302>>.
16. Bondar, V.I., 2005. Dydaktyka [Didactics], Kyiv: *Lybid*, 264 s.
17. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education], 2008. Hol. red. V.H. Kremen, Kyiv: *Yurinkom Inter*, 1040 s.
18. Shagmaev, N.M., 1982. *Differentsiatsiya obucheniya v sredney obscheobrazovatelnoy shkole. Didaktika sredney shkoly: Nekotorye voprosy problemnoy didaktiki* [Differentiation of education in secondary school. High school didactics: Some issues of problem didactics]. Pod red. M.N. Skatkina. 2-e izd., pererab. i dop., Moskva: Prosveschenie, s. 269–296.
19. Kovchyn, N. A., 2010. Dydaktychni umovy dyferentsiatsii navchannia starshoklasnykiv [Didactic environment for differentiation of high school students education]. *13.00.09 – teoriia navchannia, Avtoref. dys.... kand. ped. nauk*, Kryvyi Rih.
20. Fruktova, Ya.S., 2003. Dyferentsiatsiia navchannia v profilnykh klasakh biolohichnoho spriamuvannia (na materialakh kursu «Zahalna biolohiia») [Differentiation of education in professional-oriented Biology classes (on the materials of the course "General Biology")]. *13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia biolohii, Avtoref. dys.... kand. ped. nauk*, Kyiv.
21. Kuvshinova, G., 2006. Differentsiatsiya obucheniya v otechestvennoy pedagogike (1946–1991 gg.) [Differentiation of education in native pedagogy (1946–1991)], *13.00.01 – obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya, Avtoref. dis.... kand.ped. nauk.*, Vladikavkaz.
22. Hutorskoy, A. V., 2001. *Sovremennaya didaktika, Uchebnik dlya vuzov* [Modern didactics, Textbook for universities], Sankt-Peterburg: *Piter*, 544 s.
23. Sikorskyi, P.I., 1998 [Theoretical and methodological foundations of differentiated learning], Lviv: *Kameniar*, 196 s.
24. Savchenko, O.Ya., 2012. *Dydaktyka pochatkovoї osvity* [Didactics of primary education], Kyiv: *Hramota*. 504 s.
25. Groot, de, R. Differentsiatsiya v obuchenii [Differentiation in learning]. Dostupno: <http://ecsocman.hse.ru/data/376/913/1231/Differentsiatsiya_v_obrazovanii_x28_De_Groot_R.x29.rtf>.
26. Lohachevska, S.P., 1998. *Dyferentsiatsiia u zvychainomu klasi, Metodychnyi posibnyk dlia vchytelia* [Differentiation in the classroom, Methodical manual for teachers], Kyiv: *Zapovit*, 336 s.
27. Bozhenova, N.A., 2007. Differentsiatsiya obucheniya v sovremennoy shkole SShA [Differentiation of education in the modern school of the USA], *13.00.01 – obschaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya, Avtoref. kand. ped. nauk*, Volgograd, 2007.